

*Др Срђан Шаркић, редовни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду*

РУСКИ ПРОЈЕКТИ ДРЖАВНОГ УРЕЂЕЊА УСТАНИЧКЕ СРБИЈЕ¹

(Први део – такозвана „Паулучијева конвенција“)

Сажетак: У раду се расиравља о руским покушајима уставног уређења Србије за време Првог устања (1804-1813). Поширо односи између Карађорђа и најистакнутијих стварешина нису били регулисани никаквим правним актом, сукоби су били честии. Да би то иштане решили, руски представници у Србији су у два навршта покушавали да донесу неке документе којима би се организација власии ставила у, какве-ишакве, правне оквире. Први покушај начинио је 1807. маркиз Паулучи, а друи Константин Родофиникин, руски представник у Србији од 1807. до 1809. Циљ руских пројеката био је и да доведу Србију у иштану иолишичку и војну зависности од Русије, ишито је Карађорђу врло брзо иосишало јасно, ише сшито ниједан од иша два пројекта није заживео.

У ишвом делу овои рада ауиор ишше о настанку ишакозване „Паулучијева конвенције“, дајући основне иодаишке о самом маркизу Паулучију, околностима иод којима је ишакозвана конвенција настанала, као и ишревод самои ишексша конвенције. Поишом се износе различииша мишљења руских, совјетских и српских ишторичара о карактеру овои документа.

Кључне речи: Први устанак, Карађорђе, Совјет, Паулучијева конвенција, руски цар, сшоразум.

Добро је позната чињеница да је Први српски устанак (1804-1813), поред борбе за ослобођење од турске власти и националну независност, представљао и почетак изградње модерне српске државе. Ту чињеницу

¹ Рад је посвећен пројекту “Теоријски и практични проблеми стварања и примене права (Србија и ЕУ),“ чији је носилац Правни факултет Универзитета у Новом Саду

уочио је пре скоро два века и велики немачки историчар Леополд Ранке, када је борбу српских устаника назвао *Српска револуција*.²

Основно питање у унутрашњој организацији устаничке Србије, били су узајамни односи органа власти. Вођа устанка Ђорђе Петровић – Карађорђе, носио је титулу *Вожда*, са доста неодређеним овлашћењима, која нису била регулисана никаквим правним актом. Због неоспорних војничких способности и личне храбрости, Карађорђе је уживао велики ауторитет, и сматрао да његова власт треба да постане монархијска. У жељи да га ограничи у тим настојањима, најистакнутије војне старешине су предложили оснивање једног колегијалног органа, названог *Правиљељстивујушчи совјет*, који је требало да постане нешто између владе и Вождовог савета.³ На једној скупштини, одржаној у селу Борку 15. августа 1805, Карађорђе је одобрио оснивање Совјета, али како узајамни односи нису били регулисани никаквим правним актом, сукоби су избијали од самих почетака.⁴

² На основу обавештења која је добијао од Вука Стефановића Караџића, Ранке је написао кратку књигу *Die serbische Revolution, Aus serbischen Papieren und Mittheilungen. Von Leopold Ranke. Mit einer Charte von Serbien*, Hamburg 1829. Пола века касније, Ранке је дело знатно проширио и оно је објављено под насловом *Serbien und die Türkei im 19 Jahrhundert (Србија и Турска у 19. веку)*, Hamburg 1879. *Српску револуцију* превео је са немачког на српски 1864. године Стојан Новаковић, али ју је Обреновићска цензура (на власти је тада био кнез Михајло Обреновић) забранила. Превод је коначно објављен 1892.

³ Према причи Проте Матеје Ненадовића (1777-1854), иницијативу за оснивање *Правиљељстивујушчи совјет* дао је руски министар иностраних послова Адам Чарторијски (Adam Czartorysky), иначе припадник једне од највећих пољских племићких породица. Прота Матеја Ненадовић се налазио на челу српске депутације која је 1804. стигла у Санкт Петербург с намером да тражи руску помоћ за устанике. Том приликом министар Чарторијски им је рекао да би Срби требало да оснују *Синод*, јер руска влада не жели да преговара само са једним човеком [Карађорђем] већ са народом и Синодом (Совјетом). Видети Прота Матеја Ненадовић, *Мемоари*, Београд 1867, стр. 187. Сведочанство Матеје Ненадовића прихватио је и Вук Караџић, *Грађа за српску историју нашега времена и животи најзнајнијих њолавица онога времена*, Београд 1898, стр. 61. Међутим, Др Драгослав Јанковић (1911-1990), дугогодишњи професор Историје државе и права на Правном факултету у Београду, у својој књизи посвећеној организацији власти у устаничкој Србији (*Srpska država prvog ustanka*, Београд 1984), је написао да је 1964. године, посетио музеј и архив Адама Чарторијског у Кракову, и да у његовим папирима није успео да пронађе никакав траг о аудијенцији српске делегације (нав. дело, стр. 97, напомена 11). Сасвим је могуће да овај велики пољски господин није сматрао тај догађај вредним да га унесе у свој дневник.

⁴ Ни само оснивање Совјета није прошло глатко. Уз сагласност неколицине војвода, Прота Матеја Ненадовић је сазвао скупштину у манастиру Боговађи, рачунајући да ће моћи да окупи око хиљаду људи. Али, дан пре него што је скупштина требало да почне с радом, Прота Матеја је добио писмо од Карађорђа у коме га обавештава да не може да дође у манастир Боговађу. Карађорђе је позивао чланове скупштине да дођу у село Борак, чему су Прота Матеја и остали чланови скупштине морали да се покоре. Скупштина у Боговађи је распуштена и са око 300 људи, Прота Матеја се упутио у Борак. Видети *Мемоари Проте Матеје*, стр. 189. Cf. D. Janković, nav. delo, str. 95-97.

Настојећи да обезбеди свој утицај у устаничкој Србији, Русија се, преко својих представника, умешала у српске унутрашње прилике покушавајући да реши сукобе између Карађорђа и најистакнутијих војвода. У току 1807. настала су два акта, која се у српској историографији обично називају „уставни акти“ или „уставни пројекти.“ Први такав документ везује се за име Филипа Осиповича Паулучија, италијанског официра у руској служби, и познат је у науци под називом такозвана „Паулучијева конвенција.“

1) Такозвана „Паулучијева конвенција“

Историјски увод. –Вођама Првог устанка било је савршено јасно да уколико желе да устанак успе, неопходно је било да обезбеде помоћ било Аустрије, било Русије. Иако је Русија била јако далеко и Срби нису знали много о политичким приликама у Царству, ипак су се надали да ће им „братски“ словенски и православни народ помоћи. Стога је већ 1. септембра 1804. године упућена трочлана делегација у Санкт Петербург с намером да моли за руску помоћ. Чланови делегације били су Прота Матеја Ненадовић,⁵ Петар Новаковић Чардаклија⁶ и Јован Протић.⁷ Пролазећи кроз

⁵ Прота Матеја Ненадовић (1777-1854), један је од најзнаменитијих српских државника и писаца из прве половине XIX века. Најчешће се назива једноставно Прота Матеја, јер је још као дечак од 16 година постао свештеник, а неколико година касније и прота (грчки *πρωτος* = први). Његов отац Алекса Ненадовић, кнез Ваљевске нахије, био је један од најпоштованијих Срба с почетка XIX века и једна од првих жртава дахија у чувеној „Сечи кнезова“ (2. фебруара 1804). На почетку устанка Прота Матеја је постао заменик команданта устаничке војске у Ваљевској нахији, али га је Карађорђе убрзо послао као вођу делегације у Русију. И касније му је Карађорђе поверавао дипломатске мисије у Русији, Аустрији, Букурешту и Цариграду. Био је оснивач и први председник *Правишељсѣујуишеј совјейи* (27. август 1805 – јануар 1807). После пропасти устанка слао га је Милош Обреновић као представника на Бечки конгрес (1814-1815), где се неуморно залагао за српску ствар. Касније, за владе кнеза Александра Карађорђевића, био је члан Државног савета (1842-1852). *Мемоари* Проте Матеје Ненадовића су најзначајнији извор за историју Првог устанка, а имају и велику књижевну вредност. Протин стриц Јаков Ненадовић био је први министар унутрашњих дела у Србији (1811-1813), а син Матеје Ненадовића – Љубомир, био је познати српски књижевник.

⁶ Петар Новаковић Чардаклија био је Србин који је служио у аустријској војсци. О његовом животу, пре доласка у Србију (1804, када је постао и члан делегације која је ишла у Русију) се не зна готово ништа. По повратку из Русије, Карађорђе га је слао као дипломатског представника у Цариград (1805) и Влашку (1807). Умро је 1808. у Београду. За више појединости о његовом животу видети К. Ненадовић, *Живои и дела Карађорђа и његови војвода и јунака*, књига II, Беч 1884 (репринт Београд 1971), стр. 43-47.

⁷ Јован Протић (око 1773 – око 1825), богати трговац из Пожаревца, који се одмах прикључио устаницима. Био је члан *Правишељсѣујуишеј совјейи* и члан депутације која је, поред Русије, путовала и у Босну (1821). Више података о његовом животу даје М. Милићевић, *Поменик знамениитих људи у српској народа новијеј доба*, Београд 1888 (репринт 1979), стр. 580-582.

Харков, придружио им се Теодор Филиповић, образовани Србин из Аустрије и професор Универзитета у Харкову.⁸ Српску делегацију примио је у два наврата руски министар иностраних послова Адам Чарторијски (новембар 1804), који им је рекао да су због тадашњих политичких прилика у Европи (рат са Наполеоновом Француском), Русија и Турска пријатељске земље и савезници. Он је саветовао делегатима да Срби треба да пронађу компромис са Високом Портом и да остану верни султану.⁹

Руска политика према српским устаницима променила се после склапања мира у Пожуну (мађарски *Pozsony*, данашња Братислава) између Француске и Аустрије (26. децембар 1805). Као последица пораза аустријске војске у биткама код Аустерлица и Улма, француски територијални поседи су се проширили и приближили границама устаничке Србије. Стога се Русија забринула да би Срби могли да падну под утицај Француске, и настојала је да их привуче на своју страну у евентуалном будућем рату против Француске и Турске. То је био основни разлог због кога се у Србији појавио први руски дипломатски представник.

Одмах након ових збивања, средином 1806. године, врховни заповедник руске Дњестарске армије, генерал Иван Иванович Михелсон, послао је у Србију капетана коњице Илију Феодоровича Угришића (или Угричића) – Требињског (или Беја Новокрешченог – Новокрштеног, како се он сам често називао). Задатак капетана Требињског био је да испита српске намере према Русији, и да као војни стручњак помогне Србима у борбама са Турцима.¹⁰ Готово у исто време, руско Министарство иностраних послова послало је државног саветника Константина Константиновича Родофини-

⁸ Теодор Филиповић, познат у Србији као Божа Грујовић, рођен је 1776. у Руми (у то време у Аустрији). Дипломирао је права на Универзитету у Пешти и радио као професор у Харкову. Када је српска делегација пролазила кроз Харков, напустио је службу, придружио се делегацији и 1805. дошао у Србију. Грујовић је био први секретар и главни организатор *Правителствивујущей совейти*. За прву седницу Совјета припремио је беседу *О слободама*, инспирисану идејама француске револуције, али је никад није изговорио. Изненада се разболео, отишао на лечење у Нови Сад, где је и умро 1807. године. О његовом животу видети М. Милићевић, нав. дело, стр. 738-739.

⁹ *Мемоари Проше Мајшеје Ненадовића*, стр. 122; *Первое сербское восстание 1804-1813 гг. и Россия*, кн. первая 1804-1807, Москва 1980, с. 66.

¹⁰ Као изузетно храбар човек, који се заједно са Србима борио у многим биткама (приликом заузимања Београда 30. новембра/ 12. децембра 1806. при јуришу је био и рањен) и први Рус кога су Срби упознали, капетан Угришић Требињски је стекао велику популарност у Србији. К. Ненадовић, нав. дело, књига II, стр. 89, каже „да га је сваки заволио и љубио га као свога брата и поштовао, и свак је желио да он међ Србима за увек остане.“ Међутим, захваљујући интригама Константина Родофиникина, другог руског представника у Србији, и београдског владике Леонтија (обојица су били Грци и велики противници Срба), Беј Новокрштени је позван да се врати у Русију и под оптужбом да је издајник послат је у заточење у Сибир (1807). Видети К. Ненадовић, нав. дело, књига II, стр. 88-90.

кина¹¹ у Јаши (румунски *Iași*, у то време престоницу Молдавске Кнежевине), да посматра прилике у европском делу Турске. У случају рата између Русије и Турске, Родофиникинов задатак је био да пронађе начина да убеди Србе да се придруже и помогну руској војсци.

Под француским притиском Висока Порта је 27. децембра 1806. објавила рат Русији. Две седмице касније (11. јануара 1807), генерал Михелсон је послао једно писмо Карађорђу и српском народу, у коме је ласкајући храбрости српског народа и мудрости и постојаности његовог војводе, обећавао устаницима да ће добити своју посебну и потпуно независну државу, своју „стару славу и благостање“, пошто је „српски народ достојан да буде народом коме је стидно да плаћа данак Турцима.“¹²

Михелсоново писмо изазвало је велико одушевљење међу устаницима. Међутим, Срби нису знали да руски генерал није имао никакво одобрење руских власти за овакав свој поступак. Као војник, Михелсон је веровао да би Срби могли да помогну Русима у њиховим акцијама против Турака; с друге стране Срби, без икаквог дипломатског знања и искуства, су наивно веровали да ће их „братска“ Русија ослободити. Нико у Србији у то време није сумњао у руске намере, нити је могао да замисли да би Русија, руководећи се својим интересима, као и свака велика сила, могла да остави Србе на милост и немилост Турцима, као што се то догодило 1812.¹³

У таквим околностима, са намером да осигура руски утицај, стигао је у Србију следећи руски дипломатски представник, пуковник маркиз Филипо Осипович Паулучи (*Philippo Osipovich Paulucci*), Италијан у руској служби.

Паулучијева делатност у Србији. – Пре него што је прешао у руску службу (1806), Паулучи је у француској војсци стекао чин пуковника.¹⁴

¹¹Родофиникин је био Грк у руској служби. О његовој личности и делатности у Србији биће више речи у другом делу овог рада.

¹²Н. Дубровинь, *Сербский войсць въ царствование императора Александра I, Русскій вестникъ*, т. 46, Москва 1863, стр. 115.

¹³Када је због претњи од Наполеоновог напада на Русију са Турском закључен 28. маја 1812. познати Букурешки мир, и руске трупе напустиле Србију.

¹⁴Филипо Паулучи је рођен 1779. у Модени. Након службовања у француској војсци, 1806. придружио се руској армији. После боравка у Србији био је наименован за главног интенданта руске Кавкаске војске (1811), а потом гувернера Грузије. Са тог положаја истовремено је ратовао са Турцима (из Карса), као и против персијских побуњеника из Карабаха. У току ратова са Наполеоном постављен је 1812 за генералног гувернера Ливоније. Руску војску је напустио 1829. године, када се вратио у Италију где је постављен за једног од заповедника војске Пијемонта. Умро је 13/25. јануара 1849. у Ници. О његовом животу и активности у Србији видети М. Вукићевић, *Карађорђе, књига друџа*, Београд 1912 (репринт 1981), стр. 529-543; М. Гавриловић, *Из нове српске историје*, Београд 1926, стр. 70-71.

Пошто је био добар познавалац прилика у Далмацији, добио је упутства од руског министра иностраних послова Андреја Јаковлевича Будберга,¹⁵ да преко Беча допутује у Трст и да испита стање француских трупа у тој области. Када заврши ту мисију, Паулучи је требало да прође кроз Угарску и да дође у Београд. У Београду је, према упутствима министра Будберга, требало да види у каквом се стању налази град и да предочи устаницима у какву би невољу дошли, ако би се подчинили Французима. Задатак Паулучијев био је и да увери Србе да се у Русију могу увек поуздати, пошто је руски народ истога порекла и исте вере као и Срби. И посебно, требало је испитати какви су односи између Карађорђа и митрополита Леонтија,¹⁶ као и како Карађорђе мисли да се може ратовати офанзивно и шта му је најпотребније за спајање с руском војском. Паулучи је носио и посебно Будбергово писмо намењено српском војду.¹⁷

Паулучи је кренуо на пут после 21. маја 1807, а 7. јуна послао је свој први извештај Будбергу из Трста. Пошто је завршио посао у Трсту, преко Славоније и Срема, стигао је у Земун, одакле је намеравао да се пребаци у Београд. Међутим, аустријски командант Земуна му је правио свакојаке неприлике и одвраћао га од преласка у Србију. Тек када је Паулучи изјавио да ће се жалити руском посланику у Бечу, земунски командант га је пустио и руски емисар се обрео у Београду 18. јуна. У Београду је примљен с частима које доликују царско-руском посланику, али се понашање Срба, а нарочито команданта београдске тврђаве Младена Миловановића, према Паулучију нагло изменило. На то је утицало неколико трговача, пристиглих из Земуна, међу којима је био и познати устанички лиферант Милић (Милош) Урошевић и тајни агент царско-аустријске канцела-

¹⁵Андреј Јаковлевич Будберг (Андрј Јаковлевич Будберг, 1750-1812), био је руски дипломата немачког порекла (његово име на немачком гласи *Andreas Eberhard von Budberg*), чији су се преци у XVI веку доселили из Вестфалије у Ливонију. Будберг је рођен у Риги, а у војну службу ступио је 1759. Учествовао је у руско-турском рату 1768-1774. и 1783. стекао чин подпуковника. За владе царице Катарине II, примљен је у дипломатску службу, а од 1784. до 1795. био је васпитач и татор царичиног унука Александра Павловича, будућег цара. Године 1793. послат је у Стокхолм ради преговора о браку између Катаринине унуке Александре Павловне и младог шведског краља Густава V Адолфа (до тог брака није дошло). Од 1795. до 1799. био је амбасадор у Шведској. Катаринин наследник цар Павле, отпушта га из службе, али се након доласка Александра I на власт поново враћа у политички живот и 1804. постаје државни саветник. Дужност министра иностраних послова обављао је од 1806. до 1807. Пошто је био велики противник споразума са Наполеоном, након склапања Тилзитског мира 7. јула 1807. поднео је оставку и повукао се из политике. Умро је 1812. године.

¹⁶Београдски митрополит Леонтије био је Грк, присталица фанариотске фракције, врло непријатељски расположен према Србима. И његовој личности и делатности биће више речи у другом делу овог рада.

¹⁷Вукићевић, нав. дело, II, стр. 530-532.

рије Емерик Млинарић. Они су рекли Миловановићу да је Паулучи француски изасланик (Паулучи, будући Италијан, није говорио руски), а да му руски пасош служи само да завара траг. Младен Миловановић се обратио тада земунском команданту, који му је одговорио да је Паулучи варалица. Мада је Миловановић најпре намеравао да ухапси Паулучија, на крају је ипак одлучено да се руски емисар, заједно са Михајлом Грујовићем (братором Боже Грујовића, првог секретара Совјета) и још шест наоружаних људи, укрца у чамац и низ Дунав отпрати до Смедерева, а потом копненим путем до Неготина, где се у том тренутку налазио Карађорђе,¹⁸ заједно са руским генералом Иваном Ивановичем Исајевим.¹⁹

Паулучи је замолио генерала Исајева да га представи Карађорђу, што је овај и учинио. Међутим, нешто пре тога Урошевић и Млинарић су обавестили Карађорђа о свему што се догађало од Паулучијевог доласка у Србију, настојећи да код Карађорђа изазову сумњу према руском посланику. Изгледа да је Паулучи на крају ипак успео да убеди Карађорђа у своје добре намере и да му преда писмо министра Будберга, које је садржало обећања да ће Русија помоћи Србима. Најзад 28. јуна/10. јула 1807, сачињен је један заједнички документ, који је у српској историографији познат под називом „Паулучијева конвенција.“ Према сведочењу Јеремије Гагића, секретара *Правителствѣ сѣиујичеѣ совѣѣта*, приликом склапања „конвенције“ били су присутни, са српске стране, поред Карађорђа и следеће истакнуте старешине: Миленко Стојковић, Вујица Вулићевић, Станоје Стаматовић-Главаш, Михаило Станковић-Карапанца и сам Гагић. На руској страни присутни су били маркиз Паулучи, генерал Исајев и његов секретар Легатовић.²⁰

Текст „Конвенције“. - Текст такозване „Паулучијеве конвенције“ састављен је неком чудном мешавином руског у црквенословенског језика.²¹ Састоји се од кратке преамбуле и 13 чланова који гласе:

„Договор (**собеседованіе**) склопљен између предводитеља славено-српског народа Георгија Петровића Црног и пуковника његовог импера-

¹⁸Вукићевић, нав. дело, II, стр. 533.

¹⁹Иван Иванович Исајев био је руски генерал који је 7. јуна 1807. са 1500 људи дошао у Србију и са прекидима ратовао заједно са Србима против Турака до 10 јула 1809. Према речима К. Ненадовића, нав. дело, стр. 91 „Генерал Исајев, ако се и није задуго у Србији бавио, за његово лепо обхођење са Србима, са свима официрима, као први вођа који је са војницима дошо у Србију, био је од Срба љубљен и оставио је своје име у поштовању код Срба. Он је 1810. године у Влашкој умро.“

²⁰*Дневник Јеремије Гагића*, издао М. Перовић, *Прилози за историју Првој српској устѣанка*, Београд 1980, стр. 87.

²¹У нашем раду наводимо текст конвенције у преводу на савремени српски језик, а поједине изразе које сматрамо нарочито значајним, даћемо у заградама и у оригиналу.

торског величанства маркиза Паулучија, посланог од његовог високог правасходитељства (**высокопревосходительства**) господина пешадијског генерала (**генерала от инфантерии**), министра иностраних дела и носиоца разних ордена кавалера и других, Андреја Будберга.

1) Пре свега прва жеља српског народа јесте да буде под покровитељством Његовог Императорског Величанства Александра Првог.

Српски народ најпокорније моли (**свенижайше просит**) његово императорско величанство да му што скорије одреди за управу способног земљеуправитеља (**в управлении сбособного землеуправителя**) који би народ довео до пристојан поредак (**который бы в прилични порядок народ привел**), земљу српску уредио и по обичајима народним устав донео (**конституцију устроил**),²² који би требало да буде усвојен и објављен у име Његовог Величанства Александра Првог.

2) Пошто се српски народ поверава заштити и одбрани Његовог Императорског Величанства, то очекује [од Русије] све што му је потребно (**все нужныя неопходимости**) и жели да се у Србији никада не може ни најмањи део земље дати коме, то јест да у Србији никада не може бити спахија (**помещика**) и да на тај начин нико не може пасти у ропство (**под рабство не подпадал**).²³

3) Неименовања разних лица, осим Грка,²⁴ у српским областима, како за војне, тако и за грађанске часнике (**как в военной, так же и во гражданской части**), вршиће се у име Његовог Императорског Величанства.

4) Ради веће сигурности и боље управе у свакој српској тврђави потребна је посада од једнога гарнизона редовне руске војске и у свакој тврђави, која је данас у српским рукама и у будуће, коју руска војска заузме, наименоваће се по један командант од руске господе.

5) Да се од руске редовне војске у Крајину према видинској граници за одбрану и напад пошаље 3 000 редовних пешака, два ескадрона коњице (**кавалерии**) и један пук козака, а са српске стране овој војсци да се дода, када то буде било потребно (**в время потребное**) 20 000 војника.

6) Српском народу је неопходно потребно да против Босне појача снаге и оствари везе с Црногорцима како би сједињење Француза и Турака

²²У оригиналном тексту употребљен је израз *конституција*. Термин *устав*, који се и данас користи за највиши правни акт у држави, ушао је у Србији у употребу тек 1835. године, када је донет таковзани *Срепњески устав*.

²³У тексту је употребљен израз *помещик* = велепоседник, али се мислило на *сџахије* (турске феудалце). Иако се каже да нико више у Србији не може пасти у ропство, циљало се на укидање турског феудалног система.

²⁴Односи између Срба и Грка у то време нису уопште били добри, пре свега због протурских делатности грчке фанариотске странке, предвођене владиком београдским Леонтијем (о томе ће бити више речи у другом делу рада).

осујетили и тај крај осигурали. Да би слање било довољно, осим напред наведене редовне руске војске, може се рачунати и са три хиљаде пешади-наца, два ескадрона коњице и једним пуком козака, којима се за успешно ратовање у Босни и сједињење с Црногорцима има додати 15 хиљада нао-ружаних људи, а границу према Босни има да чува српска војска.

7) Ратујући четири године с непријатељем, српски народ је потрошио све што је имао и стога трпи велику оскудицу у новцу за издржавање вој-ске и набавку осталих потреба. С тога је потребно *земљеујравитијељу*, који би био назначен Србима, дати знатну суму новца, која би стајала у благај-ни. Благајна би била у Београду, где би и *земљеујравитијељ* пребивао.

8) Да би се поправио велики број покварених топова који се налазе у Београду и по другим тврђавама, потребни су добри мајстори како за ливе-ње топова тако и за топовска ђулад и барут.

9) Срби врло много оскудевају у баруту и олову, и данас у томе трпе највећу оскудицу, те је с тога потребно да се у Београду подигне магазин. Топови се не траже, будући да их руска редовна војска има довољно.

10) У београдском магазину нужно би било имати до 10 000 пушака војничких, за случај да се српска војска увећа.

11) Ради обучавања српске војске требало би послати шест артиљери-ских и инжењерских официра.

12) Потребно би било да се пошаље једна чета инжењераца, једна че-та артиљераца, међу којима би било и бомбаша.

13) Сироти српски војници, када бивају рањени, леже без икакве по-моћи, пошто нема ни лекара ни апотека, с тога су потребни лекари и пољ-ске болнице (**госпиталей, Feldspitälер**), а нарочито у Београду да се уре-диглавна болница и апотека.

За све ове наведене тачке нама врло потребне, као и за друге, које за-сад не можемо знати, најпонижније молимо и препоручујемо се великој очинској милости Његовог Императорског Величанства најмилостивијега нашег заштитника и браниоца Александра Првог.“

У логору код Неготина 28. јуна 1807. године.

Черни Георгије Пејировић, предводник српског народа у име целог српског народа

[Печат] *Миленко Ситојковић*, командант Пожаревачке нахије и Краји-не неготинске

[Печат] *Јеремија Гајић*, члан Совјета Српског и секретар²⁵

²⁵Текст „Паулучијеве конвенције“ издат је у више наврата. Приликом навођења ње-ног текста користио сам следећа издања: М. Вукићевић, нав. дело, II, стр. 539-541; *Први српски усџанак, акџи и џисма*, у редакцији Р. Перовића, Београд 1977, стр. 270-271; В. Бер-ко Савић, *Карађорђе. Документи I, 1804-1809*, Горњи Милановац 1998, стр. 274-280. По-

Карађорђе је пристао на „Конвенцију“, надајући се да ће на тај начин осигурати руску помоћ Србији,²⁶ али када је требало да стави печат на њу, изговорио се да га је изгубио.²⁷

Такозвана „Паулучијева конвенција“ никад није ступила на снагу. Руски цар Александар I није је одобрио јер је само три дана пре њеног склапања (7. јула) потписан мир у Тилзиту између Русије и Француске. Али, у тренутку када је „Паулучијева конвенција“ склопана ни руски посланик, ни Карађорђе, нити било ко други од присутних, нису знали да је мир између Француске и Русије закључен.

У свом извештају министру иностраних послова Будбергу од 31. јула 1807, Паулучи је написао да је склапање „Конвенције“ било Карађорђево жеља.²⁸ Изгледа, међутим, да је то била Паулучијева идеја и да је он аутор текста, а да су му помагали Миленко Стојковић,²⁹ Јеремија Гагић³⁰ и се-

следње издање садржи факсимил рукописа „Конвенције“, текст на руско-црквенословенском и превод на савремени српски језик. Превод који наводио рађен је са оригинала и разликује се делимично од сва три која сам такође консултовао.

²⁶У тренутку када су Карађорђе и Паулучи преговарали у Неготину, прилике на ратиштима биле су готово безнадежне за Србе. Народ је патио од недостатка намирница и чекао дозволу аустријских власти да му се испоручи храна са аустријске територије. Турска војска, коју су помагале француске трупе, напредовала је из правца Босне, а још једна турска армија окупљала се у Нишу. Исмаил-бег, заповедник турске војске смештене у бугарском граду Видину (на Дунаву, близу српске границе), био је спреман са 15 000 људи да притекне у помоћ својим саборцима. Карађорђе је руска помоћ била преко потребна и био је спреман на све да би је осигурао. У извештају, кога је Паулучи 18. јула послао министру Будбергу, између осталог је написао (извештај је писан на француском): *Je ne pourrai jamais oublier les derniers mots qu'il me dit au moment qu'il prit congé de moi: 'Rappelez Vous, Monsieur, que je ne desire autre chose, que de voir ma patrie libre de tout crainte et de se voir derechef sous le joug ottoman; alors je renoncerais à tout, pour aller à ma charrue* (Никада нећу моћи да заборавим последње речи које ми је он [Карађорђе] упутио када се растајао од мене: „Имајте на уму, Господине, да ја не желим ништа друго, осим да видим моју отаџбину слободну од страха да поново не падне под отомански јарам; тада ћу се одрећи свега и вратити мом плугу“). Издање В. Богишич, *Разборъ сочинения Н. А. Пойова „Россия и Сербия*», Санктпетербургъ 1872, с. 105. Уп. М. Вукићевић, нав. дело, II, стр. 538, 668-669.

²⁷Са српске стране „Конвенцију“ су потписали Карађорђе, Миленко Стојковић и Јеремија Гагић. Стојковић и Гагић су ставили и своје печате. Нико са руске стране није потписао „Конвенцију.“ Видети В. Берко Савић, нав. дело, стр. 278.

²⁸II (Czerni George) finit par me dire qu'il était prêt à faire tout ce que je conseillerais et me demandâ d'établir une convention... (Он [Црни Ђорђе] ми је на крају рекао да је спреман да учини све што бих ја саветовао и затражио је да сачиним један споразум...). Богишич, нав. дело, стр. 105.

²⁹Миленко Стојковић (1769-1831) био је јадан од најистакнутијих старешина из времена Првог српског устанка. Прославио се већ на почетку устанка, када је похватио и погубио Аганлију, Кучук Алију, Мулу Јусуфа и Фочић Мехмеда, озлоглашене хахије, одговорне за такозвану *Сечу кнезова*. Касније је постао један од најжешћих Карађорђевих противника. Када је Карађорђе основао *Правителствуюшчи совети народни* (јануар 1811), који се

кретар генерала Исајева, Легатовић. Стојковић и Гагић су били велики русофили и очекивали су од Русије награде, одликовања и чинове, о чему сведочи и сам Паулучи, када каже да им је то обећавао. У сваком случају, остаје помало неразумљиво, да Паулучи „Конвенцију“ коју је желео није потписао, док ју је Карађорђе потписао, иако је искрено није одобравао.³¹ О каквој врсти споразума се ту ради? Да ли је то уопште „Конвенција“?

Различита тумачења. – За документ, кога није потписао, Паулучи је употребио израз **собеседованіе**, што значи договор, споразум,³² док је у писму министру иностраних послова Будбергу, написаном на француском, употребио реч *la convention* (конвенција, споразум, договор).³³ Руски историчари из друге половине XIX века, сматрали су да је „Паулучијева конвенција“ нека врста споразума. Ф.Н. Дубровин, у свом делу посвећеном српском питању у време руско-турских ратова 1806-1813, назвао је тај документ **письменное постановление** (писмена одлука) али и **условіе** (договор, погодба).³⁴ Нил Попов, у књизи посвећеној српско-руским односима од 1804. до 1859, говори о том документу као о „писменом уговору“ кога је Карађорђе углавио са Паулучијем.³⁵ А. Петров, пишући о рату између Русије и Турске 1806-1812, назвао је поменути документ „конвенцијом“ коју је закључио Паулучи 28. јуна 1807. у Неготину с Црним Ђорђем.³⁶

Међу историчарима који су радили у време постојања Совјетског Савеза, изражавана су друкчија мишљења. Редактори *Историје Југославије*, објављене 1963. године, сматрали су да је „Паулучијева конвенција“ први

састојао од 6 *йойечийшеља* (министара), Миленку је понуђен положај министра иностраних послова. Стојковић је одбио да га прихвати, напустио је земљу и остатак живота провео у Русији. Видети М. Милићевић, нав. дело, стр. 691-694.

³⁰Јеремија Гагић (1781-1859) био је трговац у Земуну. У марту 1806. прешао је у Србију и постао секретар *Правийельсѣвујуицей совѣѣи*. Као српски дипломатски представник био је слат у Трст и Беч (1806). У току 1807. смењен је са положаја и тада постаје секретар Миленка Стојковића и огорчени Карађорђеви противник. Заједно са Стојковићем, Гагић 1811. напушта Србију и отпочиње службу у руском министарству иностраних послова. Од 1815. до 1856. радио је у руском конзулату у Дубровнику (од 1825. као вице-конзул). Умро је 1859. у Венецији. Његов *Дневник* је врло драгоцен извор за упознавање историје Првог устанка. Детаљније о његовом животу видети М. Милићевић, нав. дело, стр. 88-91.

³¹Видети D. Janković, nav. delo, str. 127-129.

³²В. Берко Савић је ту реч превео као „разговор“ (нав. дело, стр. 274), што ми се чини неприхватљивим.

³³Видети напомену 28.

³⁴*Военный сборник*, 1864, № 7, стр. 30-31.

³⁵Наслов књиге у српском преводу је *Србија и Русија од Кочине крајине до Св. Андрејевске скупштинине*, св. I, Београд 1870, стр. 55.

³⁶А. Петровъ, *Война России съ Турцией 1806-1812 г.*, том I, С. Петербургъ 1885, с. 243. Слична мишљења заступају и А. Л. Погодин, *История Сербии*, С. Петербургъ 1909, стр. 119, и А. Ф. Милер, *Мусѣфа паша Байрактар*, Москва 1947, стр. 149.

међународни уговор устаничке Србије и споразум о савезу са Русијом, тврдећи да је „Паулучи имао пуномоћје за закључење војно-политичког савеза са Србијом.“³⁷ Међутим, у два рада настала такође за време постојања Совјетског Савеза, овом документу се одриче карактер конвенције. Оба аутора сматрају да је неосновано третирати поменути документ као дво-страну руско-српску конвенцију, јер том акту недостаје основни елемент уговорног односа – потпис друге стране као знак Паулучијеве сагласности. Реч је, дакле, о једностраном акту, списку жеља српских устаника, који је указивао на њихове неопходне потребе. Аутори даље истичу да Паулучи није имао званично пуномоћје да преговара нити да закључује било какав споразум са Србијом у име Русије. Да би се документ о коме је реч могао сматрати конвенцијом или уговором о савезу, у њему би морао да постоји обавезни правни елемент двостраног уговора – потпис друге стране, а њега нема.³⁸

Српски историчари посматрали су такозвану „Паулучијеву конвенцију“ као искључиву жељу Русије да Србију доведе у потпуну зависност од Русије и претвори је у неку врсту руске губерније. За тај свој подухват желели су да придобију извештај српских старешина, иначе жестоких Карађорђевих противника, који своје русофилство нису уопште сакривали. Можда најистакнутији међу њима били су управо двојица потписника „Паулучијеве конвенције“ – Миленко Стојковић и Јеремија Гагић. С друге стране, Карађорђе је желео да Србија постане независна кнежевина у којој ће владати он и његови законити потомци, а никако руска или аустријска провинција. Конвенцију је потписао, јер му је руска помоћ била неопходна, али то у суштини није желео, на шта указује и чињеница да се изговорио како је свој печат изгубио.³⁹

³⁷ *Историја Југославије*, том I, под редакцијом Ј. Б. Бромлеја, И. С. Достјан, В. Г. Карасева, С. А. Никитина, Москва 1963, стр. 316.

³⁸ Таково мишљење изражено је у зборнику посвећеном спољној политици Русије у XIX и на почетку XX века (*Внешняя политика России XIX и начала XX века*, том IV, Москва 1961, стр. 554), као и у чланку С. А. Никитина посвећеном Паулучијевој конвенцији (*О њој називајемој конвенцији Паулучи – Кара-Георгије, Балканска VIII/1977*, р. 238 sq).

³⁹ Детаљан приказ различитих мишљења о такозваној „Паулучијевој конвенцији“ изнео је Д. Јанковић, *Русија и државно уређење устаничке Србије, Југословенске земље и Русија за време Првог српског устаника 1804-1813, Зборник радова приказаних за округлим сједомом који је од 18. до 26. новембра 1980. одржао одбор југословенских и совјетских историчара за објављивање докумената из совјетских архива о Првом српском устанику, Српска Академија Наука и Уметности, научни скупови, књ. XVII, одељење историјских наука, књ. 4, Београд 1983, стр. 250-253.*

*Srđan Šarkiћ, Ph.D., Full Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad*

Russian Attempts on Constitutional Issue of Insurgent Serbia (1804–1813)

(Part One – The so-called „Paulucci Convention“)

Abstract: *Alongside the struggle for independence, the First Serbian Uprising signified the beginning of the formation of the Serbian state and an overthrow of the feudal order. This fact was already remarked by Leopold von Ranke in his book *Die serbische Revolution*.*

The key issue was, of course, the organization of power. The leader of the uprising, Karađorđe Petrović, held the title of „Vožd,“ i.e. leader or chief, which endowed him with sweeping powers. In order to limit them, the most prominent military commanders proposed to establish a Praviteljstvujušči sovjet, i. e. council or government. Karađorđe approved on this at an assembly in the village of Borak on August 15, 1805. But owing to the fact that the relations between the „Vožd“ and the council had not been regulated by a legal document, some mutual conflicts arose. Therefore, several attempts to find a solution to the basic constitutional issue were made.

The Russians, trying hereby to ensure their influence in Serbia, made the first of these attempts. The result was a convention between a Russian colonel, Marquis Paulucci (an Italian who first served in the French army before moving to the Russian service in 1806), and Serbian representatives headed by Karađorđe, who gathered in the city of Negotin in Eastern Serbia on June 28, 1807. First of all, the convention expressed the desire of the Serbian people to be under the protection of Russian Tsar and to obtain from him as soon as possible a capable zemljeupravitelj (land governor). Thereupon, this governor was supposed to establish order and, in the name of the Tsar, to give a Konstitucija, a constitution, to the people. Furthermore, according to the convention, the appointing of Serbian officers was to be carried out in the name of the Russian Tsar and Russian military garrisons were to be stationed in Serbian towns. Karađorđe agreed to the convention, thereby hoping to ensure Russian aid for Serbia, but at the precise moment when the document was to be sealed by him, he excused himself for having lost the seal.

Key words: *First Serbian Uprising, Karađorđe, Council, the so-called „Paulucci Convention“, Russian Tsar, agreement.*

